

“TASAVVUF SÖZLÜĞÜ (İSTİLÂHÂT-I İNSÂN-I KÂMİL)” ADLI ESERDEKİ MANZUM METİNLERDE OKUMA HATALARI

Fatih BAŞPINAR*

ÖZET

Arap harfli Türkçe metinlerin Latin harflerine aktarılması faaliyeti esnasında asgari şartları yerine getirmemek pek çok hataya sebep olmaktadır. Özellikle manzum metinlerde -divan ve tekke şiiri dâhilinde- vezin, form ve mana sacayağından herhangi birinin aksaması bu hataları artırmaktadır. Bu çalışmada *Tasavvuf Sözlüğü (İstilahât-ı İnsân-ı Kâmil)* adıyla yayımlanmış olan eserin manzum kısımları bu açıardan değerlendirmeye tâbi tutularak tespit edilebilen yanlış ve eksikliklerden örnekler verilmiş, bu hususta gerekli düzeltmeler için teklifler öne sürülmüştür. Satır aralarında böylesi bir yayın çalışmasında dikkat edilmesi gerekenlere de işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf sözlüğü, divan ve tekke şiiri, aruz hataları, okuma yanlışı.

READING MISTAKES IN THE TEXT IN VERSES IN THE DICTIONARY NAMED “TASAVVUF SOZLUGU (İSTILAHAT-I İNSAN-I KAMIL)”

ABSTRACT

While transliterating the texts with Arabic letters into the Latin ones, not fulfilling needed conditions could cause much mistakes. Especially in the text in verses –of course in divan and takkah poetry– without checking meter, form and meaning, it can be possible that to face much more reading mistakes. In this article it has been criticized the text in verses of the book which has been published with the name of *Tasavvuf Sozlugu (Istilahat-i Insan-i Kamil)* and has been given some examples from the text with reading mistakes and olsa has been offered corrections about them. Meanwhile it has been indicated that the important things as publishing like this book were.

Key Words: Sufism dictionary, divan and takkah poetry, meter and reading mistakes.

* Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim Üyesi. E-mail: fbpinar@yahoo.com

Giriş

Sözlükler hangi alana dair yazılmış olurlarsa olsun, büyük bir bilgi kaynağı olma niteliğine sahiptir. Bu bilgi birikimi, varlığını yeni sözlüklerle birlikte katlayarak devam ettirmektedir. Harf inkılâbıyla birlikte kütüphanelerde yalnızca erbabı için ulaşılabilirliğe mahkûm kalan Arap harfli Türkçe eserlerin bir kısmını bu tür sözlükler oluşturmaktadır. Bu eserlerin günümüz yazısı ve diline aktarılması, bilginin devamlılığını sağlamada önemli bir çalışma sayılır. Ancak bu aktarma esnasında yanlış okuma ve anlamalara düşülebileceği ihtimalini gözden ırak tutmamak ve Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsçanın, dolayısıyla günümüz insanına göre eski kültürün kendine mahsus özelliklerini dikkatle tetkik etmek gerekmektedir. Aksi hâlde hiç farkında olmadan telafisi güç birtakım hatalara düşmek çok kolay olacaktır.

Bu yazının konusunu teşkil eden *Tasavvuf Sözlüğü*¹ de bahsi geçen aktarma çalışmalarından biridir. Kitabın *Giriş* başlığı altında verilen 9 sayfalık bilgilerden anlaşıldığına göre eser önce doktora tezi² olarak hazırlanmış, daha sonra iki bölümden oluşan akademik çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan metin kısmının yayınlanması yoluna gidilmiş. Orijinal adıyla *Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil*, hakkında fazla bilgi bulunmayan Seyyid Mustafa Râsim Efendi'nin 1206/1780 yılından itibaren okuduğu derslerden tuttuğu notların, şeyhinin teşvikiyle 1228/1812 ile 1240/1824 arasında kitap hâline getirdiği şeklidir. Müellif, önsözde eserinin İsmail Hakkı Bursevî ve diğer birtakım tasavvuf erbabının eserlerinde yer alan ıstıhlalarda gizli hakikatleri ve ilahi sırları ihtiva ettiğini belirtiyor. İsmail Hakkı Bursevî isminin özellikle zikredilmesinin sebebi, müellifin istifade ettiği kimseler içerisinde onun 33 eseriyle ayrı bir yerinin olmasıdır.

Kitabı yayına hazırlayanın yaklaşık 3000 adet olarak tespit ettiği tasavvuf ıstılahı, Latin harflerine göre alfabetik olarak hazırlanmış 72 sayfalık bir fihristle istifadesi kolay hâle getirilmiştir. Müellifin bu ıstıhlalara dair bilgiler aktarırken pek çok yerde kimisi hece kimisi aruzla olmak üzere eserine dâhil ettiği manzum metinlerin bir kısmı kendisine aitken, öteki kısmının çoğunluğu ise İsmail Hakkı Bursevî'nin eserlerinden alınmış. İşte sözlükte yer alan bu manzum kısımların aktarılmasında düşülen hatalardan tespit edilebilenler arasından seçilen birtakım örnekler, bu çalışmanın konusunu teşkil edecektir. Başvuru kolaylığı açısından eserdeki sıranın takip edilmesi yoluna gidilmiş, hatalar ve bunlar için teklif edilen düzeltmeler -eserin yazmasına ulaşma imkânımız olmadığı için ihtiyat kaydını düşerek- aktarmalar içinde *kalın* karakterde yazılmıştır. Alıntılarının ardı sıra parantez içinde yer alan sayılar, sayfa numarasını göstermekte, düzeltmelerde köşeli parantez [], içindekiler, eklemeleri; < > işareti içindekiler ise metindeki fazlalıkları belirtmektedir.

Okuma Hataları ve Düzeltmeler/Teklifler

Hatalar içinde öncelikle belirtilmesi gereken husus, bu yazının konusu olan manzum kısımların imlalarındaki tutarsızlıktır. Mesela teklik 3. şahıs zamirinin kimi yerde *onu/ona*, kimi yerde ise *anı/anda* şeklinde alınması bunun en basit örneğini oluşturuyor:

¹ Seyyid Mustafa Râsim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü (Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil)*, haz. İhsan Kara, İstanbul 2008.

² İhsan Kara, *Tasavvuf İstılahları Literatürü ve Seyyid Mustafa Rasim Efendi'nin İstılahat-ı İnsân-ı Kâmil'i*, 2 C., Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi (Danışman: Doç. Dr. Mahmut Erol Kılıç), İstanbul 2003.

*Ol ki gezdim ben **anın** çün ömr-i vâhid sû-be-sû
Nâgehân buldum **onu** dilde oturmuş rû-be-rû*

*Âhîru’l-emr **anı** gördüm kûy-i dilde mu’tekif
Gerçi çok gezdim **onu** tahsîl için ben kû-be-kû (s. 135)*

Bursevî’nin mahlası olan Hakkı kelimesinin azımsanmayacak sayıda *hakkı* şeklinde yazılması ise en azından dikkatsizlik olarak alınmalı.

Atıf vâvlarının genellikle günümüz Türkçesinde olduğu gibi *ve* olarak okunduğunu, ancak pek çok yerde en azından vezin gereği bunların önceki heceyi açık hâle getirecek şekilde *u* okunması gerektiğini de hatırlatalım. Meselâ:

Müşterek olur mu mahlûkuyla hâlik kıl hayâ

*Şirki nefy eden kişidir hâlis **ve** muhlis kişi (s. 317)*

beytinde *hâlis ve muhlis* kelimeleri birbirine *hâlis u muhlis* şeklinde bağlanmalıydı.

Bütün bunlardan sonra tespit edilebilen hatalara –alıntılardaki imlanın tamamen sözlüğü yayına hazırlayan yazara ait olduğunu ve bunlara dair yapılan düzeltmeleri özellikle belirtmeye ihtiyaç görülmediğini söyleyerek– temas edelim:

Olmayınca buldum yol Hakk’a

*Hest olursun hiç **edicek** kendini (s.101)*

Hem vezin hem de mana bakımından beytin birinci mısraı aksıyor. Olmadan Hakk’a yol bulmak, mana olarak zaten uygun düşmüyor. Doğrusu vezinle birlikte düşünüldüğünde:

Ölmeyince bulamazsın Hakk’a yol

*Hest olursun hiç **edicek** kendini*

şeklinde olmalı.

Osmanlı Türkçesinde *dürr*, *hakk* gibi kelimelerin ekli hâllerinde yahut izafet içindeyken kimi zaman *dür*, *hak* şeklinde okunduğu görülür. Bu hususun gözden kaçırılması manzum metinlerde vezin bozulmalarına yol açar:

*Elde tut zîrâ **dürr**-i yekdâne-i deryâ durur (s. 102)*

mısraındaki *dürr* kelimesi muhaffef olarak *dür* okunmalıydı.

Veznin dikkate alınmadığı pek çok durumda mana doğru gibi görünse de okuma hatalı olacaktır:

*Tuta gör âkıl isen **kâmil insân** eteğin (s. 108)*

mısraında *kâmil* ve *insân* kelimeleri Farsça izâfetli okunup *kâmil-i insân* hâline getirilmeli. Aynı şiirin:

*Münkiri **mürşîd** edinme kalırsın yolda*

*Tutma kâfir elini gözle **müslümân** eteğin*

şeklindeki 4. beytinde ilk mısradaki eksiklik, ikinci mısradaki ise kelimenin vezin gereği farklı okunması gereği söz konusu:

*Münkiri **mürşid** edinme [ki] kalırsın yolda*

*Tutma kâfir elini gözle **müselmân** eteğin*

İkinci mısradaki bu durumun aynısı başka bir şiirin 4. beytindeki tılsım kelimesi için de geçerli:

Herkesin var böyle bir genc-i nihânı şöyle kim

*Kendi kendinin velî herkes **tılsım**-ı a'zamı (s. 135)*

Tılsım kelimesi, *tılsım* şeklinde okunsaydı vezin aksamayacaktı. Aynı hata aşağıdaki beyitte de görülmektedir:

Nice feth eylesin zâhidler işbu müşkil-i aşkı

***Tılsım** üzre konulmuş kenzi bir muğlak muammâdır (s. 172)*

Kelime yine *tılsım* olarak okunmalıydı.

*Demiş **ser-i defter**-i irfân olan bu nükte-i ilmi*

Dilersen rabbini bilmek mukaddem nefsinin pek bil (s. 150)

Veznin aksadığı yukarıdaki örnekte ifade *ser-defter* şeklinde okunmalı. *Ser-deftere* benzer ifadeler Türkçede zaten vardır: ser-asker, ser-levha gibi.

Bu cümleden olmak üzere başka bir okuma yanlışına *ser-i menzil* (s. 223) ifadesinde rastlıyoruz ki bunun da doğrusu elbette *ser-menzil* olmalıydı.

Aynı mısra içinde aynı kelimenin iki farklı şekilde okunması sebebiyle düşülen hata ise mananın dikkate alınmadığını gösteriyor:

***Beter-i** nefy eyledik halkı, yeter ey Hakkı-i şeydâ*

Yürü nefy içre göster halka tâ ilâyı görsünler (s. 151)

Birinci mısraın ortasında yer alan *yeter* kelimesine dikkat edilse Arap harfleriyle imlaları benzediği zannıyla düşülen hata olmayacaktı. Zira günümüz Türkçesindeki *beter* kelimesinin eski imlası Farsça derecelendirme sıfatı yapısıyla oluşturulmuş ve “daha kötü” anlamına gelen *bed-ter* şeklindedir. Nitekim Şinâsî'nin meşhur münacat kasidesinde de kelime bu şekilde geçer:

Ne dedim tövbeler olsun bu da fi'l-i şerdir

Benim özrüm günehimden iki kat bed-terdir³

Bir harfin eksikliği yahut fazlalığıyla başka bir kelimeye dönüşmemişse de çoğul hâldeki *cevâhir* kelimesinin -yazmada öyle olsa bile- vezin gereği *cevher* şeklinde okunması icap ederdi:

³ Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi*, Ankara 1996, C. 1, s. 6.

Hakkıyâ gördün ki yoktur kıymet-i irfân bilir

Cevâhir-i esrârı sakla sînen içre cân gibi (s. 162)

Ne şekilde okunacağına karar verilememiş, fakat sonradan düzeltilmesi unutulmuş intibamı uyandıran ikili bir okuyuş olarak:

*Ermeyince bu şuhûda **hakkile hakkıyâ***

Uçma bu deryâ kenârından sakın (s. 165)

beytinde *hakkile* ve *hakkıyâ* (doğru şekli *Hakkıyâ*) kelimelerinden biri fazla.

Okuma esnasında harf hakkında yanlış hüküm verilmesi ve ilave olarak mananın düşünülmemesi sonucunda:

Reh-i fakr u fenâda kimse Hakkı'ya refik olmaz

*Kani bir **meded-i** mevlâ kîm tarîk-i Hak'da hem-pâdır* (s. 173)

beytinde *meded-i Mevlâ* tamlaması tek başına bir manaya sahipmiş gibi görünse de mısra içinde anlamsız kalıyor. *Meded* kelimesinin ilk *dâl* harfi *râ* olmalı. Böylece karşımıza *merd-i Mevlâ* ibaresi çıkıyor ki “Hak yolunda yoldaş bir Allah eri” ifadesine ulaşıyoruz:

*Kani bir **merd-i** Mevlâ kim tarîk-i Hak'da hem-pâdır*

Osmanlı Türkçesinde zaman zaman kalıplaşmış Arapça ifadelerin kullanıldığı görülür: *lâ-yenkati*, *lâ-yecuz* gibi. Bu tür ifadelerden biri olan ve meşhur “El-kanâatü kenzün lâ-yefnâ” sözünde de geçen *lâ-yefnânın* yanlış okunduğunu görmekteyiz:

Devlet-i uzmâya erişdi eli

*Kenz-i **lâ-yenfâ**ya düştü bu gönül* (s. 176)

Aynı yanlışın bir benzerine sözlüğün başka bir yerinde rastlıyoruz:

*Bir **tılsım** oldu vücûdun **hakkıyâ** kıl onu hal*

*Aç der-i kalbi içinde **kenzün lâ-yüfnâ**ya bak* (s. 1128)

2. mısradaki *kenzün* kelimesi, yukarıda zikredilen sözün Arapçasında bu şekliyle geçmektedir. Ancak vezin gereği Farsça izafetli olarak okumak gerekiyor. Ayrıca *lâ-yüfnâ* okuyuşunun da *lâ-yefnâ* olması gerektiğini bir kez daha kaydedelim. Beytin doğru okunuşu aşağıdaki gibi olmalıdır:

*Bir **tılsım** oldu vücûdun **Hakkıyâ** kıl onu hal*

*Aç der-i kalbi içinde **kenz-i lâ-yefnâ**ya bak*

Günümüz Türkçesi mantığıyla düşünülünce doğru zannedilen okuma biçimlerinden olmak üzere aşağıdaki mısradaki *koy-* fiilinin hem imla hem de vezin gereği *ko-* olarak okunması gerekirdi:

***Koysunlar** sâyenin seyrin felekde ayı görsünler* (s. 177)

Aynı şiirin:

Şuhûdu tâm olanlar katrede deryâyâ baksınlar

Cihânda zerrede mihr-i cihân arayı görsünler (s. 178)

şeklindeki 4. beytinde sanki Türkçe bir filmiş izlenimi veren *arayı gör-* ‘çok aramak’ ifadesi aslında mısra yahut beyit bütünlüğü içerisinde ‘cihani süsleyen güneş’ anlamında *mihr-i cihân-ârâ* olmalıydı.

Keza aynı ifadenin aşağıdaki beyitte de yanlış okunduğunu görmekteyiz. Doğru imlası *mürşid* olan *mürşîd* kelimesiyle birlikte beyit şöyle:

Zâhir u mazhar nedir fark eyler isen sâlikâ

Mürşîd-i kâmil yüzünden ol cihân arayı gör (s. 223)

Aynı mana ile burada da doğrusu *cihân-ârâ* olmalıydı.

Türkçe bir ifadenin Farsça zannedilmesinden ise manasızlığa götüren okumalar ortaya çıkabiliyor.

Kemâle ermeğe insân isti'dâd lâzımdır

Tarîka girmeğe ol keşîde zâd lâzımdır (s. 187)

Her zaman için göz önünde tutulması gereken vezni de hesaba kattığımızda mısranın:

Tarîka girmeğe evvel kişide zâd lâzımdır

hâlinde olması gereği ortaya çıkar. Mana açısından problemler 2. beyitte de devam ediyor:

Bu nakş-ı ma'rifet her levhada sûret-pezîr olmaz

O nakşa muînde bir hâme-i bih-zâd lâzımdır

Muîn kelimesinin hangi bağlama oturtulacağı meçhulken *bih-zâd*ın birleşik bir kelime olduğunu gösteren imla ile divan şiirinde çokça adı geçen ünlü İranlı minyatürcü Bihzâd'ın geri plana itildiği görülmektedir. Mısranın doğrusu şöyle olmalı:

O nakşa ma'nûde bir hâme-i Bihzâd lâzımdır

4. beyitte ise:

Siyâset-gâh-ı dehr içre kesilmez ırk-ı emmâre

Sırrında darb-ı tevâdle bir cellâd lâzımdır

kesilmez ve *cellâd* kelimeleri *seri* hatırlatması gerekirken aynı imlaya sahip *sır* şeklinde okunmuş. Son beyitte kafiyeyi oluşturan *ad* kelimesinin tamamen farklı bir imlası olan *âr* ‘utanma’ olarak okunması ise vahim bir hata sayılmalı.

Hece ölçüsüyle söylenmiş, ancak sözlük içinde her bir dörtlüğün bir mısra olarak yazıldığı şiirde, bu düzen tercihine göre en azından iç kafiye olarak görülüp dikkat edilmesi gereken kelimelerde hataya düşüldüğü görülüyor:

Pür-günâh oldum estağfirullâh revşyâh oldum estağfirullâh (s. 189)

Şiirde 6. dörtlük olan yukarıdaki bölümde ilk *estağfirullâh* yerine başka bir ifadenin yer alması gereğinden başka, *revşyâh* kelimesinin anlamsızlığı hemen göze çarpıyor. Doğrusu ‘kara yüzlü, bir aybı olan’ manasında *rû-siyâh* olmalı.

Bir sonraki dörtlükteki *iyilik* kelimesinin vezin de göz önünde bulundurularak *iylik* şeklinde okunması lazımdır.

Dilde benlik var tende kemlik var sende iylik var estağfirullâh

8. dörtlüğü teşkil eden:

Bu durur matlub mahv-ı zenb et hep Allâh yâ rabbi estağfirulâh

mısraında kafiye unutulmuş, iki kelime yanlış okunmuş. Allah lafzının ise *Allâhu* şeklinde okunması doğru olacaktır:

Bu durur matlub mahv-ı zenb et hep Allâhu yâ Rab estağfirulâh

Mana bakımından herhangi bir sorunun görülmediği aşağıdaki beyitte *Rûhu’l-kuds* tamlamasında yer alan *rûh* kelimesinin *rûhi* şeklinde okunduğunu, hâlbuki Türkçede böyle bir okumaya gerek olmadığını belirtelim:

Feyz-i rûhi’l-kuds ile cân-bahş olurmuş her nefes

Bu nefesdir Hazreti İsa bin Meryem’den murâd (s. 215)

Beytin 2. mısraında İsa peygamberle ilgili kısım –vezin dikkate alındığında– Arapçadaki okuma biçimlerinden birini tercih etme lüzumu ortaya çıkacaktır. Bunu da dikkate aldığımızda beytin doğru okunuşu şöyle olmalıdır:

Feyz-i Rûhu’l-kuds ile cân-bahş olurmuş her nefes

Bu nefesdir Hazreti İse’bnü Meryem’den murâd (s. 215)

Aynı şiirin, ilk mısraının doğru okunduğu 5. beytinde ise hem mana hem şekil bakımından bir hata vardır:

Tercümân-ı sırr-ı bätündür zebân-ı ârifân

Harf-i mânây-ı zâhir olmaktır belî femden murâd

Mânâ-yı zâhir terkibi tek başına anlamlı olsa da cümle içinde *zâhir* kelimesinin *zâhir olmak* şeklinde birleşik fiil olarak düşünülmesi ve mısraın:

Harf-i mânâ zâhir olmaktır belî femden murâd

şekliyle okunması icap ederdi.

‘Gibi’ anlamı veren Farsça *-veş* edatının kelimeymiş gibi okunması ise:

Dilersen serv-i veş bâğ-ı bekâda câvidân olmak (s. 226)

mısraında karşımıza çıkan bir hata. Doğrusu ‘servi gibi’ anlamında *serv-veş* olmalıdır.

Cümlede ek ve kelime eksikliği dolayısıyla cümle unsurlarının birbirine karışması ve mananın büsbütün değişmesi söz konusu olabilir.

Nazm-ı Kur'ân mücerred sanmaz ezber gerek

Âdem-i kâmilde hakkı hûy-i peygamber gerek (s. 234)

Aynı beyit 1115. sayfada, ancak başka yanlış ve eksiklerle yer almış şu şekilde yer almış:

Kur'ân'ı mücerred sanma kîm ezber gerek

Âdem-i kâmilde Hakk'ı cûy peygamber gerek

Beyti ilk geçtiği yere göre değerlendirirsek doğrusu şöyle olmalıdır:

Nazm-ı Kur'ân'ı mücerred sanma [kim] ezber gerek

Âdem-i kâmilde Hakkı hûy-i peygamber gerek

Manzum kısımlarda kimi zaman da fazlalıklara rastlıyoruz. Aşağıdaki beytin 2. mısraındaki *ki* vezin gereği fazla görünmektedir:

Sen ol olmazsın velâkin cehd edersen ey püser

Bir makâma erişirsin <ki> senliğin senden gider (s. 252)

Aşağıdaki beyit, hecenin 11'li kalıbıyla söylenmiş, ancak beyitler hâlinde yazılmış olan şiirin 4. dördlüğü sayılması gerekiyor:

Perişân ve harâb olup bu kafes-i andelîb, dilden kesile nefes

Kabâyı ko abâ giy ey bü'l-heves, gel seninle ehl-i tecdîd olalım (s. 258)

Şeklindeki bu beyitte -beyit hâlinde düşünüldüğü için- iç kafiye olarak alınması gereken *kafes* kelimesi, izafetli olarak yazılmış ve hataya düşülmüş.

Belki şiir aşağıdaki formda yazılmış olsa hata ihtimalinden uzak durulacak, ayrıca 'gönül bülbülü' manasında *andelîb-i bülbül* ifadesine ulaşılabilecekti:

Perişân u harâb olup bu kafes

Andelîb-i dilden kesile nefes

Kabâyı ko abâ giy ey bü'l-heves

Gel seninle ehl-i tecdîd olalım

Kafiyeden yararlanılmadığı için hataya düşülen bir okuma da şu şekilde:

Şerîat ırmağı pâk etsin nûrun

Hakikat deryâsı ağ etsin özün

Hakkı, emr-i Hakk'a uyarsa sözün

Gelsin hak nasîhat alanlar bugün (s. 283)

Okuyanı, 'şeriat ırmağının kişinin nurunu temizlemesi' manası götüren *nûrun* okuyuşu, Arap harfleriyle *yüzün* kelimesinin imlasına benziyor, aralarında nokta farkı var. Dolayısıyla doğrusu 'şeriat ırmağının kişinin yüzünü temizlemesi'dir. Böyle bir hata mana üzerinde fazla düşünülmediğinin bir işareti sayılmalıdır.

İlk ve son peygamberlerin adlarını bu vasıflarıyla anan aşağıdaki beyitte izafet hatası vardır:

Oldu Âdem-i evvel ve âhir Muhammed Mustafâ

Bir elif bir mîmde hatm oldu esrâr-ı kurûn (s. 285)

Mısraın doğrusu ‘İlk olarak Âdem geldi, en son ise Muhammed Mustafa’ anlamında:

Oldu Âdem evvel ü âhir Muhammed Mustafâ

şeklinde olmalıdır.

Tasavvufta çok meşhur olan *ârif-i billâh* ifadesinin yanlış olarak *ârif-billâh* şeklinde okunduğu *eyledi* redifli şiirin (s. 306) son mısraında redifin *idi* olarak yazılması ise yalnızca dikkatsizlik sayılmalı.

Arapça bir cümlenin Türkçe cümlenin öznesi olan *murâd* kelimesiyle birleştirildiği aşağıdaki örnekte hatalı okuyuşun ilk mısraında başladığı görülmekte:

Murâdım hoş ve nâ-hoş ırâk-ı âlemde değil hergiz

Murâdü ’l-mülkü ’llâha yazılmaktır bu bâb üzre (s. 317)

Önce 2. mısraı düzeltelim: Vezin yönüyle mısraında bir hece eksik. Mısra ve dolayısıyla cümle 1. mısradaki ‘Murâdım şu değildir.’ cümle yapısından başlanarak düşünüldüğünde ‘Murâdım/ murâd budur.’ yapısını fark etmek gerekiyor. Aradaki ifade ‘Mülk Allâh’ındır.’ manasında tercüme edilebilecek Arapça ‘El-mülkü lillâh’ cümlesinden başka bir şey değildir. Buradan hareketle mısra:

Murâd el-mülkü lillâhu yazılmaktır bu bâb üzre

hâline dönecek ve okuyucu şairin ‘esas gaye, bu kapı üzerinde/ bu hususta Mülk Allah’ındır ifadesinin yazılmasıdır’ dediğini anlayacaktır.

Vezin bakımından 1. mısraında fazladan bir hecenin varlığına sebep olan *ırâk* kelimesi, benzer sayılabilecek bir imlayla yazılan *fark* kelimesinin yanlış okunması sonucu şiirde yer almış. Ayrıca ikinci mısradaki *bâb üzre* ‘kapı üstüne’ ifadesinin bize *fark* kelimesini tedai ettirmesi gerektiğini de belirtelim. Bu düzeltmelerle birlikte beyit şöyle okunmalıdır:

Murâdım hoş ve nâ-hoş fark-ı âlemde değil hergiz

Murâd el-mülkü lillâhu yazılmaktır bu bâb üzre

Murabba nazım şeklinin kullanıldığı, ancak sözlük yayınında bunun şeklen belli olmadığı 4 bentten müteşekkil şiirin 3. bendi şu şekilde:

Gel vücûdunda seni bulma onu bulmak dile

Er sarây-ı vahdete sa’y eyleyip tevhîdle

Gözleme ilm ve şuhûdu istikâmet virdiyle

Hâlini tashîh edip hakk eyle dilden yanlışı (s. 318)

Bentteki *tevhîdle* kelimesini okuma yanlışlığı sayamazsak da kafiyeden hareketle kelimenin *tevhîd-ile* şeklinde okunması ses uyumu açısından yerinde olacaktır. Fakat burada asıl söz konusu olan yanlışlık *vir-diyle* kelimesindedir. Öncelikle vezin bakımından yanlış olan bu okuyuşa, Türkçe *vir-* fiilinin Arapça *vir* kelimesine imla olarak benzerliği zanni sebep olmuş. Hâlbuki *vir-* fiil eski metinlerde ekseriyetle *vâv* ve *râ* harfleri arasında bir *yâ* ile yazılır, *virde* ise arada bu *yâ* yoktur. Buradan hareketle ifade ‘gönle istikamet ver’ anlamında *istikâmet vir dile* şeklinde olmalıydı. Ayrıca bendin ilk üç mısraının hepsinin sonunda *dile* sesinin varlığı hissedilmeliydi.

Sözlükte vahdet fikri üzerine kurulu bir gazelin 3 yerinde okuma hatasına rastlanmakta. Birincisi:

Gerçi kîm eşyâ efendi sûret kesrettedir

Sûret-i haşhâşa bak kîm kesreti vahdettedir (s. 323)

beytindeki izafet hatasıdır. Varlığın kesret suretinde görüldüğünü belirten şairin bu kastı, 1. mısraın ancak:

Gerçi kim eşyâ efendi sûret-i kesrettedir

şeklinde okunmasıyla –muhtemelen yazmadaki *yâ* harfiyle yazılan *kim* bağlaçlarının *yâ* harfinin uzun ses olarak yazıya geçirilmesiyle karşımıza çıkan *kîm* şeklindeki imla da düzeltilerek– okuyucuya aktarılabilir.

Aynı şiirin 4. beytinde geçen *ma'nâ* kelimesini *ma'nî* olarak okumak, vezin gereği kelimenin ikinci hecesini zihafı okumaya müsait hâle getirecektir. Bu düzeltmeyle mısra:

İkilikte kalma zîrâ ma'nî bir sûrettedir

hâlinde okumak gerekecektir.

Son beyitte ise fiil çekimlerinin yanlış okunması söz konusu:

Şeyh-i vakt olsun mürid ile berâbersen yine

Hak budur hakkı ki cümle kabza-i kudrettedir

Şeyh yahut mürit bütün insanların Hakk’ın kudret eli içinde olduğunu anlatan bu beyitte mana fiillerin şu şekilde çekimlenmesiyle yerine oturacaktır:

Şeyh-i vakt olsan mürid ile berâbersin yine

Hak budur Hakkı ki cümle kabza-i kudrettedir

Sözlüğü yayına hazırlayanın manzum kısımlarda sıklıkla düştüğü hatalardan olan Farsça izafet yanlışlıklarının bir örneği aşağıdaki mısra da görülüyor:

Belki nûr-i mahza tebdîl ola her kâr siyâh (s. 335)

İfadenin doğrusu ‘kötü amel, beğenilmeyen davranış’ anlamında *kâr-ı siyâh* olmalıydı.

Aşağıdaki beyitte ise *adını* kelimesinin vezin gereği belirtme hâlinin eksiz hâliyle yani *adın* olarak okunması gerekiyor:

Âlem-i ma'nâda sultân olmadınsa ey gedâ

*İller içinde **adını** dervîş-vâr takma sakın* (s. 336)

Gönül bilgisini hâlden anlamayan halka açmamaktan bahseden aşağıdaki beyitte ikinci mısra anlaşılmasında:

Kîse-i dilde olan irfânı

*Kendine **bir gayr-ı** gınâ bilmez* (s. 345)

Koyu yazılan kısım Türkçe *bırak-* fiilin geniş zaman çekimi olan *bırağır/ birağur* olarak düzeltilmiş olduğünde hem mana belirecek hem de vezin aksaklığı giderilmiş olacaktır.

Aynı şiirin son mısrasında kelimenin günümüz Türkçesine göre okunmasından kaynaklanan bir hata vardır:

Hakkıyâ sırr-ı kibriyâyı bilen

*Zerrece **kibirle** riyâ bilmez*

Kelime *kibirle* şeklinde değil, *kibr-ile* olarak okunmalıdır. Böylece aksayan vezin düzeltilmiş olacaktır.

*Amel-i şer'-i şerîf olsa **koy***

İlm ü irfân ola gâyetle mezîd (s. 348)

Türkçe *koy-* fiili ile Arapça *kavî* kelimeleri aynı imlaya sahip olduğu için düşünülen bu hata, basit bir vezin kontrolü sayesinde fark edilebilecek hece eksikliğinin giderilmesiyle düzeltilebilirdi. Ayrıca ‘şeriata uygun ameller kuvvetli olursa, ilim ve irfanın artacağı’ manasının da düşünülmesi icap ederdi.

Bir noktanın görülmemesi sonucu fark edilmeyen bir harf, hece eksikliğine yol açar ve mısraın veznini bozar. Aşağıdaki beyitte de *nûn* harfi görülmeyince hecelerden biri eksilmiştir:

Hakkıyâ rûzbih ol dünyâda

*Edesin her **nefesde** iki tyd*

Mısraın doğrusu:

*Edesin her **nefesinde** iki tyd*

şeklinde olmalıydı.

Kelime-i tevhidi anlatan manzumenin ikinci mısraında Farsça terkinin okunuşunda hataya düşülmüştür:

***Çâşnî bahş-i** dimâğ-ı dil ola lezzet-i lâilâhe illallâh* (s. 350)

Mısraında kelime-i tevhidin gönül dimağına tat verdiği bahsediliyor. Tat veren ifadesinin Farsçasının imlası *çâşnî-bahş* şeklinde olmalıdır.

Aynı sayfada yer alan ve *tevhîd* redifli şiirin belirtme hâlini gösteren ekin yazılmamış olduğu 5. beyti şöyle:

Bekâ-ender-bekâ buldun ey dil

Bu meclisde deme savuldu tevhîd (s. 350)

Hem mana hem şekil bakımından birinci mısra:

Bekâ-ender-bekâyı buldun ey dil

şeklinde olmalıydı. Aynı şiirin son beytinde ise tevhit bir anahtara benzetilmiş ve bu anahtarın cennet kapılarını açacağı, bu sebeple hiç elden bırakılmaması gerektiği belirtilmiştir:

Koma Hakkı bu miftâhı elinden

Açar ebvâb-ı dâru'l-huld tevhîd

Ancak şiirin kafiyesi unutulmuş ve bu yüzden ikinci mısra eksik okunmuş. Doğrusu -günümüz Türkçesine uygun bir okuyuşla-:

Açar ebvâb-ı dâru'l-huldu tevhîd

olmalıdır.

Sözlükte tevhide dair ıstılahların izahı içinde yer verilen şiir örneklerinden olan ve:

Yürü andelîb-i cân ve dil-i gülzâr-ı tevhîde

Ki âhir erişir bûy-i hakikat râh-ı tevhîde (s. 353)

beytiyle başlayan şiirin hemen ilk mısraında Farsça izafet hatası var. Bu okuyuşla *dil* kelimesi *dil-i gülzâr-ı tevhîd* tamlamasının içinde yer almakta ve mana 'tevhit gül bahçesinin gönlü' şekline gelmekte. Oysaki şair bülbüle benzettiği can ve gönle seslenmekte, 'Ey can ve gönül bülbülü' demektedir. Eksik hecenin de tamamlanmasıyla mısra:

Yürü [ey] andelîb-i cân ü dil gülzâr-ı tevhîde

şekliyle doğru bir okunuşa kavuşur.

Takip eden beyitte iki izafet hatasına birden düşüldüğü görülüyor:

Yakarlar âkibet hâr ü has sevdâyı dillerden

Düşenler bir nefes-i pervâne gibi nâr-ı tevhîde

İlk mısradaki var olan tamlama gösterilmemişken ikinci mısradaki olmayan yerde bir tamlama kurulmuş. İkinci mısradaki *nefs* kelimesi de aynı imlaya sahip doğru bir okuyuşla *nefes* olmalıydı:

Yakarlar âkibet hâr u has-ı sevdâyı dillerden

Düşenler bir nefes pervâne gibi nâr-ı tevhîde

şekliyle beytin doğru okunuşuna ulaşılabilir.

Tevhit ile varlığını yok etmeyenin şirkin elinde harap olacağını anlatan bu şiirin:

Harâb âbâd dest-i şirk olup şu zâhid kîm

Vücûdun etmedi teslîm bir mi'mâr-ı tevhîde

şeklindeki 4. beytinin ilk mısraı hatalarla dolu. Farsça *harâb âbâd* ifadesi birleşik alınıp *dest-i şirk* tamlamasına dâhil edilmeli ve ayrıca mısradaki eksik hecenin farkına varılmalıydı.

Harâb-âbâd-ı dest-i şirk olup[dur] şu zâhid kim

olarak okunması gereken mısra, düzeltilen bu hâliyle manayı eksiksiz verebilmektedir.

Şiirin 5. beytinde ise cümlede özne-yüklem uyumunun gözetilmediğini ve veznin kontrol edilmediğini görüyoruz:

Yürü Hakkı gibi sen de de lâ mevcûde illâ hû

Gözün açtı ise ger bugün dîdâr-ı tevhîde

İlk mısradaki muhatap *sen* olarak belirlenmişken 2. mısradaki fiilin çekimi 3. şahsa kaymakta ve *açtı* denmektedir. Hâlbuki şair ‘Sen gözünü açtınsa’ diyor. Eksik hecenin ilave edilmesiyle mısra:

Gözün açtın ise [ger] sen bugün dîdâr-ı tevhîde

hâline gelecek ve mana yerine oturacaktır.

Aynı sayfada yer alan tevhîde dair başka bir madde içindeki şiirde de hatalar devam ediyor. Şiirin matla beyti hariç öteki üç beytinde kafiyenin alaşağı olduğu görülüyor. Oysa şiirin:

Açanlar dest-i ihlâsla âhir bâb-ı tevhîdi

İçeler bezm-i vahdette şarâb-ı nâb-ı tevhîdi (s. 353)

şeklindeki matla beytinde kafîye zaten belirlenmiştir. Kalan beyitlerin buna uyularak okunması icap ederdi.

Bu berr-i kesret içre kalma bahr-i vahdeti gözle

Yürü var bir bilmesin mürğ-âb tevhîdi

Şiirdeki bu 2. beytin 2. mısraında manaca boşluk ve aksayan vezin hemen farkediliyor. Müdahaleci bir düzeltmeyle teklifimiz:

Yürü var bir [bilen] bulunmasın murg-âb-ı tevhîdi

şeklinde. Zira ilk mısradaki kesret diyarında kalmayıp vahdet deryasını gözetmekten bahsediliyor. Öyleyse vahdet içinde kaybolup gidilecek ve şöhret terk edilecektir. Böylelikle bir bilen bulunmayacaktır.

3. beytin kafîye ve redifini oluşturan *ahbâb tevhîdi* kelimelerini izafetli okumak gereğini bu arada belirttikten sonra makta beytine bakalım:

Nice kere dalıp çıktık belâ deryâsına Hakkı

Bulunca ka'r-ı dilde şol dürr-i nâ-yâb tevhîdi

Arapça *kere* kelimesinin aslı şeddeli okuyuşla *kerredir*. Zaten vezin de bunu gerektirir. Yine veznin gereklerinden olmak üzere 2. mısradaki *dürr* kelimesi muhaffef olarak *dür* okunmalıydı. Kafiyeyi teşkil eden Farsça izafeti de ekleyince beyit:

Nice kerre dalıp çıktık belâ deryâsına Hakkı

Bulunca ka'r-ı dilde şol dür-i nâ-yâb-ı tevhîdi

şeklindeki doğru okunuşa kavuşacaktır.

Mesnevi nazım şekliyle yazılmış aşağıdaki beyitte mananın hiç düşünülmeyp yalnızca harflerin okunduğunu gösteren hatalarla karşılaşıyoruz:

Işkdır bî-karâr eden feleği

Câh-ı bâbilde bend eden meliki

Nokta farkıyla *câh* ‘makam, rütbe’ ile *çâh* ‘kuyu’ kelimelerinin imlası aynıdır. Yazmada noktaların fark edilmemesi ilk başta mazur sayılabilirse de hemen sonrasında gelen *Bâbil*, meşhur Bâbil kuyusunu ve onda hapsedilmiş olan melekler Hârût ve Mârût’u hatırlatmalıydı. Dolayısıyla mısra sonundaki *melek* kelimesi de doğru okunmuş olacaktı. Ayrıca beytin kafiyesi de *lâm* harfinin fethalı okunmasını gerektirmektedir. Nihayet:

Işkdır bî-karâr eden feleği

Çâh-ı Bâbil’de bend eden meleği

şeklindeki okuma beytin doğru hâlini bize verecektir.

Şeklen bir mütekerrir murabba olan şiirin –yazma eserlerde beyitlerin mısralarının şeklen tek bir satır olarak yazıldığı bilgisi göz önünde bulundurulmadığı için– beyitler hâlinde yazılması sonucu ortaya çıkan yeni şekline göre:

Gazabdan rahmetedir istinâdım kahrđan lutfunadır i'timâdım

Benim arz-ı cemâlindir murâdım celâlin perdesin ref' eyle yâ Rab (s. 371)

şeklindeki ikinci beytinde *kahrđan* kelimesi vezin gereği –günümüz Türkçesinde olduğu gibi– *kahırdan* olarak okunmalıdır.

Yanlış okunan kelimeler yüzünden mananın anlaşamadığı örneklerden biri de şu şiirdir:

Dilberin ağzı gibi her nağme sende dâd-vâr

Gül-i ruhdan bülbül-i câna aceb feryâd var

Meclis-i zühd-i deryâda olma mutrib-i zahme-zen

Açma ağzın sırr-ı dilden aramızda yâr var (s. 382)

Arap harflerinin kiminin bitiştilerle kimininse ayrı yazılmasından dolayı olsa gerek *nağme* kelimesinin aldığı ekler ayrı bir kelime zannedilmiş. Oysa kastedilen dilberin nağmesidir ve kelime *nağmesinde* olmalıdır. *Dâd-vâr* okuyuşu büsbütün boşlukta kalmış. Hâlbuki şiirin redifi Türkçe *var* olmasından hareketle burada Farsça ‘gibi’ anlamı veren –vâr edatının söz konusu olmadığı hemen anlaşılmalıydı. Ayrıca manaca dilberin ağzı ve

sözlerinin hoş olduğu, keza nağmesinde de tat bulunduğu anlatılmak istenmiş. Öyleyse ilk mısrada rediften önceki kelime de bugünkü imlası *tat* olan *dad* kelimesidir.

2. mısrada ilk bakışta mana açısından bir problem görünmese de ve gül-i ruh tamlaması ‘yanağın gülü’ olarak manalandırılabilse de vezin yardımıyla tamlamanın ‘gül yanağından’ manasında *gül ruhundan* olarak düzeltilmesi gerekli.

3. mısra kelime ve izafet hatalarıyla boy gösteriyor. Yazmada *vâv* harfi *dâl* olarak görülmüş ve *deryâ* kelimesi ortaya çıkarılmış; ancak ibarenin doğrusu *zühd-i deryâ* yerine *zühd ü riyâ* olmalıydı. Mısrada seslenen kişi *mutrib* nidasına muhatap kılınmış ve ona ‘sen şu olma’ denilmiş. Öyleyse *mutrib* ne olmamalıdır sorusunun cevabı bulunmalı. Bu da nesir diliyle ‘Ey *mutrib*, *zühd* ve *riya* meclisinde *zahme-zen* yani mızrap vuran, söz söyleyen olma!’ şeklindedir.

Son mısrada ise kafiye unutulmuş ve kelime yanlış olarak *yâr* okunmuş. Kafiye bir an için kulaktan silinse bile mısranın manası üzerinde düşünülüp ‘yârin olduğu bir mecliste gönül sırrını ortaya dökmek için ağız açma’ tavsiyesinin ne kadar yersiz olduğu, aralarında *yâr* değil de *ağyâr* olsa bu tavsiyenin geçerli olabileceği neticesine ulaşılmalıydı. *Ağyâr* için verilebilecek Türkçe karşılıklardan biri de ‘yabancı’ anlamında *yad* kelimesidir. Zaten kafiye de bunu gerektirmektedir.

Bütün düzeltmelerle birlikte şiir:

Dilberin ağzı gibi her nağmesinde dad var

Gül ruhundan bülbül-i câna aceb feryâd var

Meclis-i zühd ü riyâda olma mutrib zahme-zen

Açma ağzın sırr-ı dilden aramızda yad var

şeklinde okunmalıdır.

Manaya hiç dikkat sarf edilmeği bir beyit ise:

Derd ü mihnet bâbın çekmeğe yok râhatım

Bu emânet-i bârî evcinden bükülmüştür belim (s. 491)

şeklindedir. Beyitte yük olarak tavsif edilen bir emanet dolayısıyla belin bükülmesi söz konusu olduğu için *bâr* kelimesi akla gelmeli. Yanlış olarak okunan *bâbın* ve *bârî* ifadelerinin her ikisi de *bâr* kelimesinin çekimli hâlleri. Belin bükülmesinin sebebi yüklenen emanetin büyüklüğüdür. Burada ‘sebebinden, yüzünden’ anlamında Türkçe ucundan akla gelmelidir. İlk mısradaki eksik heceye dair teklifle birlikte beytin doğru okunuşu:

Derd ü mihnet bârını [hîç] çekmeğe yok râhatım

Bu emânet bârî ucundan bükülmüştür belim

şekliyle düzeltilmelidir.

Gazel formundaki bir şiirin matla beytinin 2. mısraında kafiye hatası yapılması ise hayrete şayan bir durumdur:

Nûr-i Hak görmek diler isen gözle ehlullâhdan

Onların sîmâlarında vâri nişân-ı ol şâhidin (s. 518)

Türkçe *var* kelimesinin uzun ünlülü yazılması bu kafiye hatasının gölgesinde kaladursun, 2. mısraın manası ortada yoktur. İlk mısradaki fazla hece probleminin giderilmesiyle beytin doğrusu şöyle olmalıdır:

Nur-ı Hak görmek diler sen gözle ehlullâhdan

Onların sîmâlarında var nişân ol şâhdan

Beyitte ‘Hak ehlinde Allah’ın nurunu görmek istiyorsan onların yüzlerine bak, zira o şahtan yani Allah’tan orada izler var’ denilmektedir. Ancak bu mana hatalar yüzünden anlaşılamayacak hâle gelmiştir.

Aynı harflerle yazılan kelimeleri ayırt edememekten kaynaklanan hata dolayısıyla:

Deyû nefsi zabt edip zincîre çekmezsen eğer

Âlemi teshîr için mühr-i süleymân isteme (s. 611)

beytinde aslında nefis ‘şeytan, cin’ anlamında bir *dîve* benzetilmiş. Buradan hareketle *dîv-i nefis* tamlamasına ulaşıyoruz. Ayrıca beyitte Süleyman peygambere telmih söz konusu olduğu için:

Dîv-i nefsi zabt edip zincîre çekmezsen eğer

Âlem-i teshîr için mühr-i Süleymân isteme

şeklindeki okuma beytin aslını bize verecektir.

Okuma hatalarından birinin kafiye gözden kaçırılması neticesi ortaya çıktığı aşağıdaki beyitte 2. mısra vezin ve mana yönünden elden geçirilmeli:

Nice görsün Yûsuf-i Ken ’ân ’ı şol a ’mâ olan

Girmeğe dil-hânesine yak cesed diye urbanı (s. 724)

Şiirin kafiyesi –*ârını* şeklinde iken bu beyitte neden değişsin? Beytin son iki kelimesi Arap harfleriyle düşünüldüğünde *dîvârını* kelimesine ulaşıyor. Ev ve duvar ifadeleri ortada olduğuna göre mana düşünülmeli: Gönül bir eve benzetilmiş, ceset de onu çevreleyen bir duvara. Eve ulaşmak için duvarı aşmak, geçmek gerek. Öyleyse onu yıkmalı. Bunlarla birlikte beytin okunuşu:

Nice görsün Yûsuf-ı Ken ’ân ’ı şol a ’mâ olan

Girmeğe dil hânesine yık cesed dîvârını

olmalıdır.

Tekye gâh âlem içre besdürür dervîşe aşk

Aşk ona hem dosttur ma ’nâda hem hem bir öz ki post (s. 789)

beytinde peş peşe yazılan hem kelimelerinden birinin gözden kaçmış olabileceği ihtimalini bir kenara koyalım, *öz ki* ifadesinin manası nedir? Hâlbuki anlatılmak istenen aşkın dervişi

hem dost hem de *farklı* post olduğudur. Dolayısıyla kelime *özge* olmalıdır. İlk mısradaki Farsça birleşik kelime ve izafet hatalarının düzeltilmesiyle beyit:

Tekye-gâh-ı âlem içre besdürür dervîşe aşk

*Aşk ona hem dosttur ma'nâda **hem** bir **özge** post*

şekline gelecek ve kastedilen manaya tam olarak ulaşılabilir.

Manaya ulaşabilmek için epeyce emek sarf etmenin gerektiği:

Hakkı kamu erbâb-ı hak ferzend-i akl güldürür

*Esrâr-ı evlâdı **kamû** sanma **pedrden** gizlidir* (s. 801)

beytinde ise *hak* kelimesi *Hak*, *kamû* ise *kamu* imlasıyla yazılmıyordu. Ancak asıl hata ‘Ey Hakkı! Bütün Hak ehli, aklın çocuğunu güldürür.’ manasızlığındaki ilk mısradadır. Oysa tasavvufta da geçen *akl-ı küll* kavramını böyle okumak büyük bir yanlış. Evlat-peder münasebetinden hareketle *pedr* kelimesinin doğrusu da ortaya çıkar. Beyit bu kez:

Hakkı kamu erbâb-ı Hak ferzend-i akl-ı küldürür

*Esrâr-ı evlâdı **kamu** sanma **pederden** gizlidir*

şeklinde okunduğunda kastın ne olduğu artık anlaşılabilir olur.

Hazreti Peygamber’in ilahi nurların yansıdığı bir levha olarak tavsif edildiği gazelin matla beyti şöyle:

Ey nüzür ve hoş hırâm-ı bustân-ı istifâ

*Vey **hezâr avâz-ı gülzâr meâli** Mustafâ* (s. 955)

Beyitte ilk olarak *nüzür* kelimesinin ne olduğu anlaşılıyor. Ancak devamında hoş salınıştan bahsedilmesine bakılınca ve kelime *vâv* harfiyle birlikte düşünülünce bunun ‘sülün’ anlamındaki *tezerv* kelimesi olduğu ortaya çıkıyor.

Ey **tezerv-i hoş-hırâm-ı büstân-ı istifâ**

*Vey **hezâr-âvâz-ı gülzâr-ı meâlî** Mustafâ*

olarak düzeltilebileceğimiz beyit böylelikle ‘Ey seçip gönderilenler bahçesinin hoş salınıştı sülünü ve ey yücelikler gül bahçesinin bülbül ötüşlü varlığı Mustafa!’ olarak anlaşılabilir hâle geliyor.

Yine Hazreti Peygamber’i anlatan başka bir gazelin matla beytinde:

Ey Muhammed Mustafâ sen **mazharu’llâhsın**

*Sadr-i âlî **kadar izzet-i hâne-i dergâhsın*** (s. 996)

deniliyor. Vezin gereği ilk mısradaki *Allah* lafzı ayrı olarak Farsça izafet şeklinde okunmalı. 2. mısradaki *kadr* kelimesinin *kadar* okunması belirgin bir hata. Mana olarak ‘Ey Muhammed Mustafa! Sen Allah’ın mazharısın ve onun yüce dergâhında kadri yüce bir makamdasın.’ denilen beyit:

Ey Muhammed Mustafâ sen mazhar-ı Allâh'sın

Sadr-ı âlî-kadr-i izzet-hâne-i dergâhsın

hâliyle doğru okunuşa kavuşmaktadır.

Aşağıdaki beyitte 2. mısraın ne demek istediği anlaşılmıyor:

Cânib-i ma'sûkdan esdi yine bâd-ı sabâ

Âşıkın oldu girîbânî çokluğunca kabâ' (s. 1009)

Her ne kadar bir gömlek çeşidi olan *girîbânî* diye bir kelime mevcutsa da *girîbân* kelimesinin aldığı *-i* eki iyelik bildirmektedir, nispet *î*'si değildir. Mana olarak da *âşıkın girîbânı* tamlaması kendini zaten belli etmektedir. Mısra sonunda yer alan iki kelimedede ise tam bir okuma faciası vardır. Doğru okunuş olarak:

Âşıkın oldu girîbânı çü gül-i gonca-kabâ'

ifadesini verdikten sonra beytin manası vuzuha kavuşuyor. Böylelikle beytin manası 'Sevgili tarafından yine seher yeli esince, âşığın yakası gonca elbiseli güle döndü.' şeklinde karşımıza çıkıyor. 'Gonca elbiseli gül gibi' manasındaki *çü gül-i gonca-kabâ'* ifadesinin *çokluğunca kabâ'* olarak okunması Arap harfli Türkçe metinleri okuyabilenlerin kolay kolay düşmeyecekleri bir hatadır.

Sonuç

Bu yazının konusunu teşkil eden *Tasavvuf Sözlüğü*'nde yer alan manzum kısımlar, pek çok okuma hatası ile birlikte boy göstermiştir. Yanlışların bir kısmı basit bir vezin kontrolü sayesinde fark edilebilecekken bu hususta titiz davranılmamış ve sonucunda okuyucu form olarak aksayan pek çok metinle yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Yanlışların diğer bir vechesinde ise manalı olması gayretinin gösterilmediği, dikkatsizce ve üstünkörü bir okuma ile Latin harflerine aktarılmış birtakım manzum metinler yer almaktadır. Bu hata ve eksiklikler 'önemli bir boşluğu dolduracağı' iddiasıyla yayınlanan sözlüğün içinde önemli boşluklar meydana getirmiş ve eserin yeniden, farklı bir gözle okuma mecburiyetini doğurmuştur. Ayrıca hacmi büyük bu sözlükte yalnız manzum kısımların böylesine hatalarla dolu olmasından dolayı, eserin esas yapısını oluşturan nesir kısmının da aynı şekilde yeniden ve farklı bir gözle okunması gerekmektedir.

Netice olarak pek çok hatalı okuyuşla Latin harflerine aktarılmış olan manzum kısımlarıyla birlikte bu eser için yapılması gereken, baştan sona yeni bir okuma, belki de yeni bir tez çalışmasıdır. Manzum metinler vezin, form ve mana bakımından tek tek ele alınmalı, imla bakımından da kusursuz bir neticeye ulaşılmasına gayret edilmeli. Aksi hâlde eser bu hâliyle okuyan ve istifade edenin karşısına eksiklikler ve hatalarla dolu, bulanık bir çehreyle yüzünü göstermeye devam edecektir.